

УДК 378.015.31:172.15

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-98-5-92-102>

РОЛЬ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ

Л. С. Задворняк

ORCID 0000-0002-8677-5813

Залучення до професійно-особистісної культури студентів в освітньому процесі відбувається шляхом засвоєння ціннісних орієнтацій. Уявлення про цінності мають безпосереднє відношення до виховання, тому що змістом виховання є реалізація соціальних програм, що функціонують в системі цінностей. Духовно-моральні цінності – фактор, що визначає регуляцію поведінки особистості. Стаття присвячена вивченню механізмів формування ціннісних орієнтацій особистості. Розкрито сутнісно-змістовну основу громадянської позиції особистості, вказуючи на тісний зв'язок становлення громадянської позиції зі становленням духовно-моральних цінностей молодих людей. Визначено роль та значення духовних цінностей у формуванні громадянської позиції здобувачів вищої освіти. Обґрунтовано актуальну проблему розвитку духовно-моральних цінностей у громадянському вихованні молоді. Проаналізовано проблематику та показано необхідність прийняття корінних заходів щодо виправлення існуючого становища в сфері виховання та формування активної громадянської позиції студентів. Визначено духовно-моральні цінності особистості студента як важливий напрям вдосконалення психолого-педагогічного процесу професійного навчання, що створює умови для того, щоб кожен фахівець мав активну громадянську позицію, відданість обов'язку, сміливість, рішучість, відповідальність, порядність і чесність у відносинах між людьми, найвище розуміння соціальної значущості своєї діяльності в будь-яких ситуаціях.

Ключові слова: *духовно-моральні цінності, духовна культура, ціннісні орієнтації, пріоритети, громадянськість, патріотизм, громадянська позиція.*

Постановка проблеми. Сьогодні наше суспільство переживає загальнодержавну нестабільність, яка проявляється у вигляді політичних негараздів, економічної та політичної кризи, що охоплює всі сторони суспільного життя. Відмова від принципів моралі, підміна цінностей є

характерними рисами цих явищ. Без духовно-моральних засад не може нормально існувати і розвиватися суспільство. Система цінностей й традиції складалися протягом багатьох століть, вбираючи в себе досвід поколінь, під впливом історії, природи, географічних особливостей території, умов життя, побуту, взаємодії, загальних бід, праць і звершень, віри, культурної творчості та мови. Народи нашої країни мають багатовіковий досвід спільного життя і співпраці, що осмислюється як спільність долі на рідній землі. Український народ об'єднаний вірністю пам'яті предків, які заповіли наступним поколінням любов і повагу до Батьківщини, віру в добро і справедливість.

Актуальність проблеми духовного виховання підрастаючого покоління пов'язана з тим, що в сучасному світі людина живе і розвивається, оточена безліччю різноманітних джерел сильного впливу на нього, як позитивного, так і негативного характеру, які постійно впливають на незміцнілий інтелект і почуття молодої людини, на сферу моральності. Сучасне суспільство перебуває в стані глибокої кризи. Був загублений той духовний стрижень, який багато століть запалював життя в серцях людей. Тепер для виходу з цієї кризи слід зайнятися насамперед питаннями виховання. І саме виховання, а вже потім освіти. Безумовно, сімейне виховання відіграє провідну роль у формуванні морального стрижня особистості, однак і заклади освіти повинні активно брати участь в процесі становлення особистості. Сімейні і громадські традиції є основоположними елементами в процесі морального виховання і формування чіткої громадянської позиції у підрастаючого покоління. Однак не можна забувати і про освітні установи, де людина проводить багато часу і формується як особистість. Одна з проблем сучасної освіти полягає в тому, що в процесі виховання не дотримується історична спадкоємність поколінь. Освіта сама по собі не гарантує високого рівня духовно-моральної вихованості підрастаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В даний час духовні цінності складаються в основному стихійно, під впливом різних факторів і, перш за все, життєво необхідних потреб, зміст яких сьогодні визначається становленням в Україні ринкових відносин, які далеко не завжди відповідають духовності, людській моралі, моральності, психічному здоров'ю суспільства і культурі народу в цілому. Проблеми становлення духовних цінностей молодої людини в процесі формування їх громадянської позиції присвячені праці таких науковців, як: Н. Антонова, І. Бех, Л. Бурлачук, С. Вершловський, І. Зязюн, З. Карпенко, В. Кремень, В. Кузнецова, Д. Леонтьєв, Н. Максимчук, О. Научитель, Г. Олпорт, Н. Петрук, Г. Радчук, Л. Романюк, О. Савченко, В. Сластьонін,

Л. Смирнов, О. Сухомлинська, М. Шевчук та ін. Все це в значній мірі обумовлює соціальну значимість даної проблеми. Оскільки, не дивлячись на активізацію наукового інтересу до проблеми духовно-морального становлення молоді, потреба в розробці сучасних засобів розвитку ціннісних орієнтацій студентів у закладах вищої освіти не втрачає актуальності. Ця проблема має соціальний характер і пов'язана з таким поняттям, як формування особистості. У зв'язку з цим, вимагає поглибленого вивчення і психолого-педагогічного обґрунтування.

Метою статті є визначення ролі духовно-моральних цінностей у формуванні активної громадянської позиції студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта не може розглядатися опосередковано від духовно-моральних цінностей. В цілому, духовно-моральне виховання, орієнтоване на досягнення певного ідеалу, тобто образу людини, що має пріоритетне значення для суспільства в конкретно-історичних соціокультурних умовах (Попович, 2012, с. 131).

Студенти – це майбутнє країни. Головним активом нації є громадяни. Якщо громадяни країни є патріотами, чесними і щирими особистостями, нація буде прогресувати швидшими темпами. Виходячи з цього, існує необхідність постійного вдосконалення процесів духовно-морального виховання в закладах освіти, які б впливали на формування громадянської позиції студентства.

Багата культурна й духовна спадщина нашого минулого практично залишається незатребуваною. Молоде покоління на сьогоднішній день, на жаль, має дуже слабе уявлення про моральну культуру українського народу на прикладах з історичного минулого нашої Батьківщини. Широке поширення серед молоді отримують наркотики, насильство, а моральні і культурні цінності відходять на задній план. Це не означає, що потрібно сліпо повернутися до минулого, і слідувати давнім традиціям і моральним нормам. Однак для гармонійного розвитку сучасної особистості необхідно залучати молодь до скарбів духовної культури українського народу.

Під духовно-моральним вихованням розуміється передача студентам тих знань, які формують їх моральність на основі традиційної для країни духовності, формування досвіду поведінки і життєдіяльності на базі духовно-моральних цінностей, вироблених християнською культурою протягом двох тисячоліть. Духовно-моральне виховання, будучи стрижнем формування громадянської позиції особистості, громадянина і патріота своєї країни, є невід'ємною частиною загального освітнього процесу, здійснюваного в системі вітчизняної освіти. Традиційна педагогіка вважає за необхідне цілеспрямовано розвивати у молодих людей прояви духовності, а точніше – її світлу сторону, орієнтовану на доброту, любов,

істину, повагу до інших людей, співчуття, що відповідає православним ціннісним орієнтаціям, визначальний сенс життя людини як безперервне духовно-моральне його вдосконалення (Джигун, 2011, с. 27).

Вчена С. Мукомел (2005) вважає, що духовно-моральне виховання особистості громадянина – педагогічно-організований процес засвоєння і прийняття базових національних цінностей, що мають ієрархічну структуру і складну організацію. Носіями цих цінностей є: громадяни, держава, родина, культурно-територіальні громади, традиційні релігійні об'єднання, світове співтовариство тощо (с. 9).

На думку науковців М. Пірен та В. Ребало (2011) під духовно-моральним вихованням розуміється формування досвіду поведінки і життєдіяльності на базі духовно-моральних цінностей, передача молодому поколінню тих знань, які формують їх громадянську позицію на основі традиційної для Вітчизни духовності. Під громадянським вихованням розуміється формування у підлітків високої патріотичної свідомості, вірності своїй Вітчизні, готовності до виконання громадянського обов'язку і конституційних обов'язків по захисту інтересів Батьківщини. В освіті питання про формування стійкої ціннісної основи набуває особливого змісту: людина не народжується з заданою ціннісно-нормативною системою, вона не успадковується на рівні генетики, а набувається в процесі соціальних комунікацій та вживання в культуру (с. 230).

Сьогодні духовно-моральне виховання повинно бути спрямоване на:

- виховання студента як патріота, який усвідомлює себе громадянином своєї країни, який виявляє турботу про добробут свого народу, готового протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам, слідувати курсом держави в напрямку модернізації країни, бути законослухняним; прищеплення студентові загальних національних і моральних цінностей, громадянської позиції та політичної солідарності;

- виховання студента як високоморальної особистості, яка володіє такими моральними якостями як чесність, обов'язок, відповідальність, доброзичливість; особистості, яка готова і здатна духовно розвиватися і морально удосконалюватися, слідувати індивідуально-відповідальній поведінці; особистості, яка усвідомлює необхідність слідування певним нормам поведінки, заснованим на прийнятих в суспільстві уявленнях про добро і зло; особистості, здатної здійснювати моральний самоконтроль, давати моральну самооцінку своїм і чужим вчинкам;

- виховання студента як суб'єкта суспільних відносин, що усвідомлює цінність сім'ї як основи приналежності Батьківщині, підтримує моральні підвалини сім'ї (наприклад, взаємодопомога, повага до батьків, старших, турбота про ближніх, турбота про продовження роду, усвідомлення

цінності життя іншої людини і прийняття на себе відповідальності за неї), який усвідомлює важливість культурної, духовної, соціальної спадкоємності поколінь і забезпечує таку спадкоємність (Сокурянська, 2012, с. 153).

Особлива роль у становленні особистості належить юності. Саме в студентському віці закладені в дитинстві базові основи загальної моральності набувають вигляду моральних переконань і принципових позицій. Отже, однією з найважливіших задач організації вищої освіти є формування у молодих людей не лише стійких морально-духовних переконань, а й активної громадянської позиції. Формування моральних переконань у студентів є найважливішим соціально-педагогічним завданням, вирішення якого пов'язане з долученням студентської молоді до моральних цінностей, які, будучи усвідомленими і осмисленими, стануть згодом для молодих людей міцною основою життєдіяльності (Боришевський, 1997, с. 63).

У особистості в процесі її формування, розвитку й становлення, в першу чергу, повинні бути проявлені загальнолюдські, загальнокультурні цінності, такі як милосердя, співчуття, прагнення допомогти, терпіння, витримка, доброта тощо. На жаль, глибока духовна криза, що охопила сьогодні світове співтовариство не сприяє формуванню високих моральних якостей особистості. Все частіше в новинах зустрічаються сюжети про байдужість, індивідуалізм, про жорстоке поводження з тваринами, про залучення підлітків в різні сектантські об'єднання, про розпад традиційного інституту сім'ї та втрату пов'язаних з ним цінностей. Ситуацію погіршує зростаюча зайнятість батьків, які не мають можливості проводити багато часу з дітьми. У цих умовах в багато разів зростає роль викладача, вчителя, вихователя, здатного сформувати і стійкий моральний потенціал, і активну громадянську позицію, з якими молода людина увійде в життя. Можна стверджувати, що педагоги в усі часи визначали майбутнє, формуючи погляди багатьох поколінь (Гусаківська, 2011, с. 121).

Сьогодні за однією партою можуть сидіти ті, хто завтра поповнять ряди інтелектуальної еліти або будуть організовувати виробництво, підтримувати законність, охороняти правопорядок, рятувати, лікувати, навчати. Майбутнє самовизначення, творче ставлення до життя сучасних студентів прямо залежить від потенціалу викладачів, від їх авторитету, майстерності, вміння творчо втілити на кожному занятті духовно-моральну складову. З огляду на те, що духовні цінності є вершинними цінностями людства, доцільно вважати, що саме на особистісному рівні можливо продукування духовно-моральних цінностей. При цьому слід враховувати, що духовні цінності спочатку продукуються на суб'єктивному рівні

особистості, поступово збільшуючись в своєму значенні, досягаючи об'єктивного загальнолюдського значення. Під формуванням духовних цінностей розуміється не примусовий зовнішній вплив на особистість, а створення умов для її саморозвитку, самовдосконалення. Завдяки цьому процесу, сформовані духовні цінності перетворюються в особистісні якості студентів і повинні знаходити прояв у вчинках, поведінці і діяльності молоді. Об'єктивно існуюча система духовних цінностей повинна стати змістовно-психологічною основою духовного становлення особистості студента як суб'єкта духовної діяльності та поведінки. Духовні цінності в психолого-педагогічному плані є особистісним надбанням і повинні розглядатися як якості особистості, що регулюють його діяльність і поведінку. Таким чином, формування і розвиток духовно-моральних цінностей майбутнього професіонала – це важливий напрямок вдосконалення психолого-педагогічного процесу, що створює умови для того, щоб кожен фахівець мав активну громадянську позицію, врівноваженість, професійне співтовариство, відповідальність, розуміння своєї соціальної значущості (Шевчук, 2010, с. 848).

Основними завданнями в сфері духовно-морального виховання майбутніх фахівців є: формування свідомості, культури, накопичення досвіду і навичок моральної поведінки; формування почуття особистої відповідальності за свої вчинки і можливі результати професійної діяльності; розвиток і закріплення дієвих механізмів морального самовиховання і саморегуляції поведінки; формування активної громадянської позиції. Виховання і розвиток у студентів моральності і високої культури українського інтелігента є найважливішим завданням в процесі становлення особистості. Про необхідність вивчення в закладах вищої освіти духовно-моральної культури і етики свідчать такі кризові явища сучасного життя, як наркоманія, пияцтво, криміналізація дитячого та молодіжного середовища, статева розбещеність, низький рівень суспільної моралі, найгостріша криза традиційних сімейних цінностей, занепад патріотичного виховання. Викладання основ духовно-моральної культури сприятиме моральній орієнтації, допоможе підростаючому поколінню спонукати себе до розвитку і самовдосконалення (Бех, 1997, с. 77).

Тому в такій ситуації, яка склалась в нашій країні, освіта покликана забезпечити:

- історичну спадкоємність поколінь, збереження, поширення і розвиток національної культури, формування громадянської позиції, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини нашої держави;

- виховання патріотів України, громадян правової, демократичної, соціальної держави, які поважають права і свободи особистості, що володіють високою моральністю і виявляють національну і релігійну терпимість, шанобливе ставлення до мов, традицій і культури інших народів;

- формування культури миру і міжособистісних відносин.

Все це дозволить досягти наступних цілей: підтримка статусу України як великої держави в сфері науки, культури, технологій, освіти; забезпечення високої якості життя для громадян країни; подолання економічної і духовної кризи. Причому, якщо в школі дитині починають прищеплювати духовні і моральні цінності, то в закладах вищої освіти даний процес необхідно продовжувати. Крім вивчення історії України, її культури, необхідно також залучати молоде покоління до духовних і культурних традицій. Викладачі повинні прагнути до формування у студентів таких якостей: моральних почуттів (віри, совісті, відповідальності, патріотизму, громадянської позиції); морального обличчя (милосердя, толерантності); моральної позиції (здатності до розрізнення добра і зла, прояву самовідданої любові); моральної поведінки (готовності служінню людям, своїй Батьківщині). Варто додати, що залучення молодого покоління до моральних традицій, сприяє пізнанню і зміцненню національної самосвідомості, формуванню активної громадянської позиції, що є важливим для збереження самобутності суспільства, збереження історії, та визначає майбутнє нашого народу (Воропаєва, 2011, с. 367).

Висновки. Сучасне суспільство потребує підготовки широко освічених, високоморальних людей, що володіють не тільки знаннями, а й чудовими рисами особистості. Сьогодні актуальним є пошук шляхів вирішення складного завдання: формування людини з стійкою системою духовно-моральних орієнтирів, з активною громадянською позицією, яка шанобливо відноситься до минулого і сучасного своєї країни, відчуває відповідальність за свої вчинки, за долю своєї країни. Духовно-моральне виховання особистості – це інтегральний, стратегічний, інтелектуальний ресурс суспільства, питання його збереження і єдності. Завдання духовно-морального виховання – формування стійкої громадянської позиції студентської молоді – полягає в тому, щоб соціально необхідні вимоги суспільства були перетворені у внутрішні стимули особистості кожної людини, такі як: честь, совість, гідність, обов'язок, справедливість і порядність.

Література

1. Бех І. М. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 116.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 144.
3. Воропаєва В. Г. Формування духовних цінностей як субстанційна основа становлення особистості в умовах кризового соціуму. *Соціальні технології*. 2011. № 51. С. 364–373.
4. Гусаківська С. С. Духовні цінності у формуванні особистості майбутнього вихователя ДНЗ. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ, т. XIII, ч. 4. 2011. С. 120–126.
5. Джигун Л. В., Цвяк Л. В. Духовно-моральні цінності і орієнтація особистості. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. Вип. 8. С. 26–31.
6. Мукомел С. А. Формування духовних цінностей старшокласників в умовах соціально-виховуючого середовища: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2005. 20 с.
7. Пірен М., Ребкало В. Духовність особистості – основна цінність демократичного суспільства. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 228–236.
8. Попович Н. М. Зміст і структура професійно-особистісного досвіду. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 130–134.
9. Сокурянська Л. Г. Духовний світ сучасного студентства: теоретичні підходи та категоріальний апарат дослідження. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Сер. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2012. № 993. Вип. 29. С. 151–157.
10. Шевчук З. М. Особливості психологічного змісту духовних цінностей особистості та їх розвиток у виховному діапазоні. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 10. С. 842–852.

References

1. Bekh, I. M. (1997). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti [Spiritual values in the development of personality]. *Pedahohika i psykhoholiiia*, 1, 116 (ukr).
2. Boryshevsky, M. Y. (1997). Spiritual values in the formation of the individual citizen [Dukhovni tsinnosti v stanovlenni osobystosti hromadianyna], *Pedahohika i psykhoholii*, 1, 144 (ukr).
3. Voropaeva, V. H. (2011). Formuvannia dukhovnykh tsinnosti yak substantsiina osnova stanovlennia osobystosti v umovakh kryzovoho sotsiumu [Formation of spiritual values as a substantial basis for the formation of personality in a crisis society], *Sotsialni tekhnolohii*, 51, 364-373 (ukr).
4. Husakivska, S. S. (2011). Dukhovni tsinnosti u formuvanni osobystosti maibutnoho vykhovatelya DNZ [Spiritual values in the formation of the personality of the future

- educator of the school]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykhohohii*, vol. XIII, part 4, 120–126 (ukr).
5. Dzhyhun, L. V., & Tsviak, L. V. (2011). Dukhovno-moralni tsinnosti i oriiantatsiia osobystosti [Spiritual and moral values and personality orientation]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 8, 26–31 (ukr).
 6. Mukomel, S. A. (2005). *Formuvannia dukhovnykh tsinnosti starshoklasnykiv v umovakh sotsialno-vykhovuiuchoho seredovyshcha [Formation of spiritual values of high school students in a social and educational environment]*. [Abstract of Candidate's Thesis in Pedagogy], 20. Luhansk (ukr).
 7. Piren, M., & Rebkalov, V. (2011). Dukhovnist osobystosti – osnovna tsinnist demokratychnoho suspilstva [Spirituality of the individual – the main value of a democratic society]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 2, 228–236 (ukr).
 8. Popovych, N. M. (2012). Zmist i struktura profesiino-osobystisnoho dosvidu [Content and structure of professional and personal experience]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 12, 130–134 (ukr).
 9. Sokuryanska, L. H. (2012). Dukhovnyi svit suchasnoho studentstva: teoretychni pidkhody ta katehorialnyi aparat doslidzhennia [The spiritual world of modern students: theoretical approaches and categorical apparatus of research]. *Visnyk of Kharkiv National University. un-tu them. VN Karazin. Ser. "Sociological research of modern society: methodology, theory, methods*, 993(29), 151–157 (ukr).
 10. Shevchuk, Z. M. (2010). Osoblyvosti psykhohohichnoho zmistu dukhovnykh tsinnosti osobystosti ta yikh rozvytok u vykhovnomu diapazoni [Features of the psychological content of spiritual values of the individual and their development in the educational range]. *Problemy suchasnoi psykhohohii*, 10, 842–852 (ukr).

РОЛЬ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ АКТИВНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ ПОЗИЦИИ СТУДЕНТОВ

Л. С. Задворняк

Привлечение к профессионально-личностной культуре студентов в образовательном процессе происходит путем усвоения ценностных ориентаций. Представления о ценностях имеют непосредственное отношение к воспитанию, потому что содержанием воспитания является реализация социальных программ, функционирующих в системе ценностей. Духовно-нравственные ценности – фактор, определяющий регуляцию поведения личности.

Статья посвящена изучению механизмов формирования ценностных ориентаций личности. Раскрыта сущностно-содержательная основа гражданской позиции личности, подчеркнута тесная связь становления гражданской позиции со становлением духовно-нравственных ценностей молодых людей. Определена роль и значение духовных ценностей в формировании гражданской позиции соискателей высшего образования. Обоснована актуальность

проблема развития духовно-нравственных ценностей в гражданском воспитании молодежи. Проанализировав проблематику и показана необходимость принятия коренных мер по исправлению существующего положения в сфере воспитания и формирования активной гражданской позиции студентов. Определены духовно-нравственные ценности личности студента как важное направление совершенствования психолого-педагогического процесса профессионального обучения, что создает условия для того, чтобы каждый специалист имел активную гражданскую позицию, преданность долгу, смелость, решительность, ответственность, порядочность и честность в отношениях между людьми, высшее понимание социальной значимости своей деятельности в любых ситуациях.

Ключевые слова: духовно-нравственные ценности, духовная культура, ценностные ориентации, приоритеты, гражданственность, патриотизм, гражданская позиция.

THE ROLE OF SPIRITUAL AND MORAL VALUES IN THE FORMATION OF AN ACTIVE CIVIL POSITION OF STUDENTS

L. S. Zadvornyak

Involvement in the professional and personal culture of students in the educational process is through the assimilation of value orientations. Notions of values are directly related to education, because the content of education is the implementation of social programs that operate in the value system. Spiritual and moral values appear to be a factor that determines the regulation of individual behavior. The article is devoted to the study of mechanisms of formation of value orientations of personality. The essential and substantive basis of the civic position of the individual is revealed, pointing to the close connection between the formation of the civic position and the formation of the spiritual and moral values of young people. The role and significance of spiritual values in the formation of the civic position of higher education seekers are determined. The actual problem of development of spiritual and moral values in civic education of youth is substantiated. The issues are analyzed and the necessity of taking radical measures to correct the existing situation in the field of education and the formation of an active civic position of students is shown. The spiritual and moral values of the student's personality are defined as an important direction of improving the psychological and pedagogical process of professional training, which creates conditions for each specialist to have an active civic position, commitment, courage, determination, responsibility, decency and honesty in relations between people, the highest understanding of the social significance of their activities in any situation.

Key words: Spiritual and moral values, spiritual culture, value orientations, priorities, citizenship, patriotism, civic position.

Задворняк Людмила Сергіївна – начальник відділу молодіжної політики та соціальної роботи, асистент кафедри дошкільної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, Україна). E-mail: zadvornyak_lyudmila@ukr.net

Задворняк Людмила Сергеевна – начальник отдела молодежной политики и социальной работы, ассистент кафедры дошкольного образования Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского (г. Винница, Украина). E-mail: zadvornyak_lyudmila@ukr.net

Zadvornyak Lyudmila Serhiivna – Head of the Department of Youth Policy and Social Work, Assistant Professor of Preschool Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine, Vinnytsia). E-mail: zadvornyak_lyudmila@ukr.net